

سرشناسه: رضائیه، صدیقیه، ۱۳۶۱-

عنوان و نام پدیدآور: معنویت بی سامان: تاملی جامعه‌شناختی بر معنویت‌گرایی جدید و چرایی گرایش به آن در ایران / تالیف صدیقیه رضائیه
مشخصات نشر: تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری: ۳۱۲ ص.

شابک: ۳-۳۰۴۸۰۱-۹۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: چاپ قبلی: سازمان تبلیغات اسلامی، پژوهشکده باقرالعلوم ع، ۱۳۹۸.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۳۰۷.

عنوان دیگر: تاملی جامعه‌شناختی بر معنویت‌گرایی جدید و چرایی گرایش به آن در ایران.

موضوع: معنویت -- ایران

رئوس: Spirituality -- Iran

موضوع: تجدد

رئوس: Modernity

انساند: نزوده: سازمان تبلیغات اسلامی. شرکت چاپ و نشر بین‌الملل

رد: ندی ک: BL۶۲۲

رده‌بند: بیوبی: ۲۰۴

شماره کتابشناسی ملی: ۶۱۹۰۹۱۴

عنوان: معنویت بی سامان: تاملی جامعه‌شناختی

بر معنویت‌گرایی جدید و چرایی گرایش به آن در ایران

تالیف: دکتر صدیقیه رضائیه

مدیر هنری: مهیار سپهری

نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۹

شابک: ۳-۳۰۴۸۰۱-۹۶۴-۹۷۸

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: نوین

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه • قیمت: ۵۲,۰۰۰ تومان

شرکت چاپ و نشر بین‌الملل • پژوهشکده تبلیغ و مطالعات اسلامی باقرالعلوم ع

دفتر مرکزی: تهران، میدان استقلال، سعیدی جنوبی، پلاک ۲، طبقه ۵ سوم

تلفن: ۳۳۹۲۲۹۵۹-۳۳۰۲۱ • نمابر: ۳۳۱۱۸۶۰۲

فروشگاه مرکزی: میدان فلسطین، ضلع شمال شرق، پلاک ۴ و ۵

تلفن: ۸۸۹۲۱۹۸۰-۲۱۰ • نمابر: ۸۸۹۰۳۸۴۳

www.intlpub.ir • Email: intlpub@intlpub.ir

• همه حقوق محفوظ است.

معنویت بی سامان

فألملی جامعه شناختی

پروژه معنویت گزایی جدید

و چرایی گزایی آن در ایران

دکتر علی یقینیه ره نانی
دکتری فلسفه اسلامی فرهنگی
پژوهشگر پژوهشگاه مطالعات فناوری

www.ketab.ir

سخن پژوهشگرده	۱۵
پیش‌گفتار	۱۷
مقدمه	۲۱

فصل اول: معنویت گرایان جدید در عالم نظر

□ معنای ماهیت و معنویت گرایان جدید	۳۱
□ ابعاد معنویت گرایان جدید	۳۸
□ چرایی گرایش به معنویت گرایان جدید	۴۱
□ گونه‌شناسی معنویت‌گرایان جدید	۴۸
- سه سنخ با دلیل گرایش روشنگری	۵۱
- سه سنخ با دلیل گرایش کسب موفقیت	۵۳
- سه سنخ با دلیل گرایش رفع مشکلات جسمی	۵۵
- سه سنخ با دلیل گرایش التیام بخشی روحی - روانی	۵۷
- سه سنخ با دلیل گرایش سرگرمی	۵۹

فصل دوم: گفت‌وگو با معنویت‌گرایان جدید ایرانی

□ نشانه‌های گرایش به معنویت‌گرایی جدید	۶۸
□ گرایش معرفتی؛ از باوری تازه تا غایتی نو برای زندگی	۶۹
- نشانه اول: باور فرامادی	۷۰
○ باور به قانون جذب	۷۰

- ۷۰. باور به چهار بدن در انسان
- ۷۱. باور به شعور کائنات
- ۷۱. اعتقاد به قوانین موفقیت
- ۷۱. اعتقاد به کارما
- ۷۱. اعتقاد به زنده بودن مردگان
- ۷۲. اعتقاد به تأثیر افکار یا اعمال خوب و بد
- ۷۲. باور به لزوم و امکان جریان یافتن در هستی
- ۷۳. معیار قرار گرفتن شهود
- ۷۳. اذعان به وجود نشانه‌ها در زندگی
- ۷۳. بدن - عرف خدا از زبان انسان‌ها
- ۷۴. اعتقاد به قدرت تجسم ذهنی
- ۷۴. باور به شیء هستی
- ۷۴. باور به بیم‌ناکی امری هستی
- ۷۴. نقش امور الهی - سرگیری واقعیت‌ها
- ۷۵. نشانه دوم: تغییر نظر - معنای
- ۷۵. تغییر نگرش نسبت به مرگ
- ۷۸. تغییر نگرش به جهان پیرامونی
- ۸۱. تغییر نگرش نسبت به خود
- ۸۲. پذیرفتن بعد روحانی انسان و لزوم تلاش برای سلامت جسمه داشتن آن
- ۸۳. اعتماد به حس درونی و بی‌اعتمادی به عقل
- ۸۴. اهمیت بیشتر برای حس و تجربه شخصی نسبت به آگاهی بیرونی
- ۸۴. تغییر نگرش نسبت به خداوند
- ۸۷. تغییر تلقی از خداوند
- ۸۷. تغییر در نحوه ارتباط با خداوند و عبادت او
- ۸۸. تغییر نگرش به رنج
- ۸۸. مثبت‌انگاری حوادث سخت و موقعیت‌های رنج‌آور
- ۹۰. پذیرش رنج به مثابه پدیده‌ای رشددهنده

- ۹۱ - نشانه سوم: نزدیک سازی نظام معنایی فعلی با نظام معنایی پیشین
- ۹۲. کشف شباهت های عبادات با تمرینات یوگا یا قوانین موفقیت
- ۹۴. مشابهت سازی از طریق تفسیرهای شخصی
- ۹۶. برجسته سازی دیگری های مشترک با دین یا علم
- ۱۰۰. ناتوانی در فهم تمایزات نظام معنایی فعلی و پیشین
- ۱۰۲. بزرگ نمایی کارکردهای نظام معنایی فعلی و نواقص نظام معنایی پیشین
- ۱۰۳ - نشانه چهارم: تغییر غایات زندگی
- ۱۰۳. پیدایی اهداف فرامادی خاص در زندگی
- ۱۰۵. پیدایی عادت واره های جدید در زندگی
- ۱۰۷. تأکید بر اخلاق مورد پسند جهانی
- ۱۰۸. تفهیم فرامادی از اتفاقات روزمره بر اساس نظامی نشانه ای
- ۱۱۰. زیستن اخلاقی رای ارضای خود
- ۱۱۱. تغییر اهدا، و برنامه های روزمره زندگی
- ۱۱۲. **گرایش روانی: از ریست، رو، تابی جویی حسی غریب**
- ۱۱۳ - نشانه اول: جذب آثار روانی
- ۱۱۳. آرامش بخش بودن
- ۱۱۳. ریلکسیشن
- ۱۱۳. سکوت ذهنی
- ۱۱۴. برنامه دوازده قدم
- ۱۱۵. مدیتیشن در کلاس کاراته
- ۱۱۵. آرام بخشی پوشش و محیط کلاس یوگا
- ۱۱۵. حس سبکی در فرادرمانی
- ۱۱۵. حس سبکی در مدیتیشن
- ۱۱۶. آرام بخشی مدیتیشن
- ۱۱۶. کاهش استرس با یوگا
- ۱۱۷. افزایش امید به زندگی
- ۱۱۷. پذیرش شرایط موجود

- بهبود وضعیت روانی فرد ۱۱۸
- کاهش ترس از قضاوت‌های دیگران ۱۲۰
- نشانه دوم: تجربه فرامادی ۱۲۱
- مراقبه • امروزه و تجربه «اینجا و اکنون» ۱۲۱
- حس فراغت از دنیا ۱۲۲
- بازشدن و بسته‌شدن چشم سوم ۱۲۲
- خواب یوگی ۱۲۳
- تجربه در لحظه بودن ۱۲۳
- تله پاتی یا دوست‌پسر ۱۲۴
- دریافت پیام در حالتی بین خواب و بیداری ۱۲۴
- دیدن روح خود ۱۲۴
- احساس الهام زندگی ۱۲۵
- توجه به موسیقی ۱۲۵
- انرژی فرستادن به نروین ۱۲۶
- دیدن فعالیت ذهن خود ۱۲۶
- سیر به داخل بدن و دیدن آن ۱۲۶
- حس رهاشدگی ۱۲۷
- حس عجیب حین مدیتیشن ۱۲۷
- تجربه زندگی در لحظه حال ۱۲۸
- تجربه نیستی ۱۲۸
- حس عجیب حین حرکت شاواسانا ۱۲۹
- حس خوشحالی و هم‌دلی عمیق با همه انسان‌ها ۱۲۹
- احساس روشن بودن از درون در تجربه طبیعت ۱۳۰
- دریافت راه حل مشکلات حین مراقبه ۱۳۰
- تجربه تجسم خلاق ۱۳۰
- تجربه فرادرمانی ۱۳۱

□ گرایش عملی؛ از استفاده ابزاری تا جست‌وجوی آرزوهای دور از دسترس ۱۳۱

- نشانه اول: جذب کارکردها شدن ۱۳۱
- رفع مشکلات جسمی ۱۳۱
- بهبود مهارت‌های زندگی در دنیای مدرن ۱۳۳
- نشانه دوم: امید بستن به آسان‌سازی ارتقا ۱۳۵
- زمینه‌های گرایش به معنویت‌گرایی جدید ۱۳۹
- زمینه اول: مدرن شدن ۱۳۹
- علم‌گرایی ۱۴۰
- پیشرفت‌گرایی ۱۴۴
- استقبال از تغییر و حتی کمال‌گرایی در آن ۱۴۵
- تقابل از دنیای مدرن ۱۴۵
- مصیبت‌شدن ۱۴۸
- نسیب‌گرایی ۱۴۹
- سوز ۱۵۲
- ساختارشکنی فرهنگی ۱۵۳
- خودمرجع شدن ۱۵۳
- روحیه انتقادگری ۱۵۵
- سکولار شدن ۱۵۵
- تقابل دین و خرد سکولار ۱۵۶
- لزوم بازاندیشی در دین ۱۵۷
- تقدس‌زدایی از دین ۱۵۸
- زمینه دوم: عاطفه‌گرایی ۱۵۹
- دین‌داری احساسی ۱۵۹
- عدم انتخاب آگاهانه دین ۱۶۰
- ریاضت‌ها و برداشت‌های دینی خودساخته ۱۶۰
- ارتباط صرفاً عاطفی با خدا و دین ۱۶۰
- سبک زندگی رؤیاپردازانه ۱۶۱
- سبک زندگی تنوع‌طلبانه ۱۶۶

- زمینه سوم: نارضایتی فرهنگی ۱۶۷
- گره زدن خود به اسلام برای امتیازگرفتن ۱۶۸
- نقد رویکرد اسلامی موجود ۱۶۸
- عشق به ایران در عین نارضایتی ۱۶۹
- نادرست انگاشتن تعریف رابطه زن و مرد در ایران ۱۶۹
- انتقاد از بی ثباتی و عدم امنیت مالی و اجتماعی ۱۷۰
- انتقاد از دخالت های بیجا، عدم رعایت بهداشت شهری و پارتنی بازی ۱۷۰
- انتقاد از مسخره شدن پدر و عدم حمایت از سوی جامعه ۱۷۱
- نارضایتی از فرهنگ دینی ازدواج ۱۷۱
- سنت از رنج حانیون به خاطر تجربه برخورد نادرست آن ها ۱۷۱
- انتقاد از خانواده سنتی ایرانی در اقتدارگرایی ۱۷۲
- زبدیه ح: تجربه زیست جهان های دیگر ۱۷۲
- عامل او: دوررسی، معنویت گرایی / معنویت گرایان جدید ۱۷۵
- آشنایی با انسان ها، دور ه قدمی ۱۷۶
- آشنایی با مراقبه مدیته ۱۷۷
- آشنایی با یوگا و انرژی درمان ۱۷۸
- آشنایی با فرادمانی ۱۷۹
- آشنایی با حلقه یا استادی خاص مرتبط با عنوان جدید ۱۸۰
- آشنایی از طریق کتاب ۱۸۱
- عامل دوم: ارتباط مؤثر با معنویت گرایی جدید ۱۸۱
- جذابیت ظاهری و رفتاری ۱۸۲
- حمایت عاطفی ۱۸۳
- عامل سوم: تنش اخلاقی ۱۸۴
- تنش اخلاقی در نسبت با خانواده ۱۸۶
- تنش اخلاقی درونی (در نسبت با خود) ۱۸۷
- تنش اخلاقی در نسبت با دوستان و جامعه ۱۸۹
- عامل چهارم: تجربه رنج ۱۹۰

- تجربه رنج از سوی خانواده ۱۹۰
- تجربه رنج به خاطر آسیب‌های خود فرد ۱۹۲
- تجربه رنج از سوی جامعه ۱۹۳
- **عامل پنجم: محرومیت** ۱۹۴
- محرومیت اجتماعی ۱۹۵
- محرومیت اقتصادی ۱۹۶
- محرومیت ارگانیزی ۱۹۷
- محرومیت اخلاقی ۱۹۸
- محرومیت روانی ۱۹۸
- **عامل ششم: بحران معنا** ۱۹۹
- جدایی و جوگری حقیقت ۲۰۰
- وجودی‌اندرونی ۲۰۱
- سردی هم‌زخمی: زخمی‌زده خوب بودن و چگونه خوب زیستن ۲۰۲
- **عامل هفتم: تپش حزن** ۲۰۳
- رهایی از عجز (علی‌غم پیدایش همه‌ا حل‌ها) ۲۰۳
- نجات از مرگ ۲۰۴
- **عامل هشتم: تجربه فرامادی** ۲۰۵
- خوابی خاص ۲۰۶
- تجربه اثربخشی توسل به ائمه علیهم‌السلام ۲۰۶
- نمازی خاص ۲۰۷
- تجربه رؤیای صادقه ۲۰۷
- ارتباط روحی با آدم‌ها ۲۰۸
- تحت تأثیر موضوع ارتباط با ارواح قرار گرفتن ۲۰۸
- مشاهده اثربخشی نیروهای فرامادی (دعائوسی) ۲۰۹
- شفا یافتن فرزند با دستورالعمل یک عارف ۲۰۹
- بازشدن چشم برزخی دوستان ۲۰۹
- توانایی تشخیص شخصیت آدم‌ها با کمک حس ششم ۲۱۰

- مشاهده رفع سردرد در دیگران با فکر کردن به آن ۲۱۰
- مشاهده شفایافتگی ۲۱۰
- عوامل گرایش به معنویت‌گرایی جدید ۲۱۱

فصل سوم؛ وضعیت شهر تهران به مثابه مشت‌آز خروار ۲۱۳

- ویژگی‌های نمونه مطالعه شده ۲۱۶
- بررسی متغیرهای پژوهش ۲۱۹
- آمار توصیفی متغیر مدرن‌شدگی ۲۱۹
- آمار توصیفی متغیر عاطفه‌گرایی ۲۲۲
- آمار توصیفی متغیر نارضایتی فرهنگی ۲۲۳
- آمار توصیفی تجربه رنج ۲۲۵
- آمار توصیفی تنش اخلاقی ۲۲۶
- آمار توصیفی میزان معنویت ۲۲۷
- آمار توصیفی سرمایه معنوی ۲۲۷
- آمار توصیفی تجربه معنوی ۲۲۹
- آمار توصیفی تجربه فرامادی ۲۳۰
- آمار توصیفی تجربه زیست جهان‌های دیگر ۲۳۰
- آمار توصیفی باورهای فرامادی ۲۳۲
- آمار توصیفی تمرین‌های روحی، ذهنی و بدنی ۲۳۳
- آمار توصیفی شاخص‌های گرایش روانی به معنویت‌گرایی جدید ۲۴۳
- آمار توصیفی شاخص‌های گرایش عملی به معنویت‌گرایی جدید ۲۴۵
- آمار توصیفی تحول معنوی ۲۴۷
- آمار توصیفی شاخص‌های گرایش معرفتی به معنویت‌گرایی جدید ۲۴۷
- آزمون فرضیه‌های پژوهش ۲۵۴
- رابطه تجربه رنج با گرایش به معنویت‌گرایی جدید ۲۵۵
- رابطه محرومیت با گرایش به معنویت‌گرایی جدید ۲۵۶
- رابطه تنش اخلاقی با گرایش به معنویت‌گرایی جدید ۲۵۷

- ۲۵۸ رابطه بحران معنا و گرایش به معنویت‌گرایی جدید
- ۲۵۹ رابطه تجربه حدی و گرایش به معنویت‌گرایی جدید
- ۲۶۰ رابطه تجربه فرامادی با گرایش به معنویت‌گرایی جدید
- ۲۶۱ رابطه دسترسی به معنویت‌گرایی جدید با گرایش به آن
- ۲۶۲ رابطه نارضایتی فرهنگی با گرایش به معنویت‌گرایی جدید
- ۲۶۳ رابطه تجربه زیست جهان‌های دیگر با گرایش به معنویت‌گرایی جدید
- ۲۶۴ رابطه مدرن‌شدگی با گرایش به معنویت‌گرایی جدید
- ۲۶۵ رابطه عاطفه‌گرایی با گرایش به معنویت‌گرایی جدید
- ۲۶۶ تجزیه و تحلیل چند متغیره رابطه‌ها
- ۲۶۸ رابطه علل و گرایش به معنویت‌گرایی جدید
- ۲۶۸ بررسی مفروضات خطی بودن روابط
- ۲۶۸ ۱-۵- بررسی نمودار بودن توزیع خطاها
- ۲۶۹ ۲-۵- بررسی همبستگی بین خطاهای مدل
- ۲۷۱ بررسی رابطه رگرسیون‌ها و معنویت‌گرایی جدید
- ۲۷۱ بررسی مفروضات خطی بودن روابط
- ۲۷۱ ۱- بررسی نرمال بودن توزیع خطاها
- ۲۷۱ ۲- بررسی همبستگی بین خطاهای مدل
- ۲۷۴ □ مدل تبیینی گرایش به معنویت‌گرایی جدید رابطه
- ۲۷۵ □ مهمترین نتایج آمار توصیفی
- ۲۷۶ □ توضیح روابط تأیید شده
- ۲۷۷ □ توضیح روابط تأیید نشده

فصل چهارم؛ بررسی انتقادی روایت‌های ایرانی

- ۲۸۱ □ روایت اول: بحران دین سنتی
- ۲۸۲ □ روایت دوم: بازگشت به سنت
- ۲۸۳ □ روایت سوم: خودمختاری سوژه
- ۲۸۴ - بررسی انتقادی سه روایت ذکرشده

۲۸۵	- نقد روایت بحران دین سنتی
۲۸۷	- نقد روایت بازگشت به سنت
۲۸۸	- نقد روایت خودمختاری سوژه
۲۸۹	□ عاطفه‌گرایی پسامدرن در نقاب عاطفه‌گرایی ایرانی
۲۹۲	- روایت مختار نگارنده
۲۹۹	□ ملاحظات انتقادی در باب معنویت‌گرایی جدید
۳۰۰	- ارائه تصویری بدیل از خداوند
۳۰۱	- زمینی و اینجا و اکنونی ساختن رستگاری
۳۰۲	- عرضه معناهای بدیل از زندگی
۳۰۲	- تقابل دین و معنویت جدید
۳۰۳	□ سخن باقی

تکمله: فهرس منابع و مآخذ ۳۰۷

جامعه ایران در دهه‌های اخیر تغییرات فرهنگی مختلفی را تجربه کرده است؛ در نتیجه آن‌ها پیدایی الگوها و انگاره‌های معنوی تازه در مناسبات اجتماعی - موقعیت‌های بین فردی است؛ انگاره‌هایی که گاه جهان بیرون را آینه جهان درون ماست و ما می‌دانند و به ما می‌آموزند هر ناپسامانی‌ای که در جامعه می‌بینیم بازتاب ناپسامانی روحی ماست و کنشگرانی که واکنششان در مواجهه با مشکلات و تعلق‌امی‌ای دنیای مدرن، فرورفتن در خود و مراقبه است. این انگاره ما خورد را به قبول نیاز معنوی و نگران بعد معنوی انسان معرفی کرده و با دوپاره کردن روح روان انسان‌ها به سالم و ناسالم، الگوهای تازه‌ای را برای زندگی تجویز می‌کنند. به دنبال روحی او بپردازند؛ الگوهایی که با قطع ارتباط موقتی کنشگر از سیستم معنی، نوعی جامعه‌زدایی را به دنبال آورده و شرایط دشوار زندگی مدرن را که هم‌زمان ترس و اضطراب است، برای او تحمل‌پذیر می‌سازند؛ زیرا کنشگر با درنظر گرفتن در وضعیت توصیه شده که با فراموشی رنج‌ها و ناکامی‌ها، خود را با خیال موفقیت‌ها و خوشی‌ها سرگرم سازد، سرگرمی‌ای مبتنی بر ساختن اجتماعی خیالی از طریق ایجاد سازکارهای جمعی، آوازها و حرکات و تکنیک‌های آرامش‌بخش یا با تاریخیت‌زدایی و فرافکنی تمامی تنش‌ها و تناقض‌ها به چهره طبیعت؛ گویی تنها در طبیعت است که می‌شود نه تنها زیبایی، که الوهیت زندگی را بازیافت یا با ساختن پنداری خیالی از دردسترس بودن آرزوها با داشتن تنها اشتیاق به آن‌ها و تصویر ذهنی روشن از آن‌ها، شوروشوق تازه‌ای به زندگی کسالت‌بار یا رنج‌آلود و تیره‌وتار آن‌ها می‌بخشد.

کنشگران ایرانی از طرق مختلفی در تماس با این الگوها و انگاره‌ها قرار می‌گیرند؛ گاه آگاهانه و در پی مطالعه کتب، نشریات و شبکه‌های اجتماعی، پیش‌فرض‌های حاکم بر این نگاه جدید به معنویت را می‌پذیرند و گاه به صورت اتفاقی به واسطه کارکردهای مختلف درمانی، ورزشی و... با معنویت جدیدی آشنا می‌شوند؛ اما اغلب آن‌ها بی‌آنکه آگاه باشند هم‌داستانی با آن را تجربه می‌کنند؛ آنگاه که در پرده سینما یا در صفحه تلویزیون خانگی خود با عکاس حرفه‌ای، مطبوعات مواجه می‌شوند که با خواندن کتابی در مورد فنگ‌شویی در آن تحت تأثیر پالایش محیط زیست و مبارزه با آلودگی قرار می‌گیرد که لباس نارنجی مخصوص رفتگران را بر تن کرده و به شهرداری می‌پیوندد و با عنوان «نارنج پوش لیسانسه» به شهرت می‌رسد؛ عکاسی که تلاش دارد با پاکیزگی، خیط‌ترس، به تطهیر روان خود و در نهایت به پاکیزگی روح دست یابد. یا زمانی که از زبان بهره‌سنمایی محبوب خود در برنامه‌ای که خود را باشگاه خنده و شادی ایرانیان معرفی می‌کند از خوب بودن افکار مثبت به دلیل حال خوبی که با آدم‌ها برنده بدبودن افکار منفی به دلیل حال بدی که به دنبال می‌آورد می‌شنود؛ یا آنگاه که در فیلم بید مجنون، نیروهای ماورائی در هیئت مورچه تجسم یافته و واسعه‌ای می‌شوند برای نجات و رستگاری استاد ادبیاتی که در آستانه نابودی تمامی مظاهر معنوی خویش قرار گرفته است. گذشته از این، صدها کلاس، دوره‌های کارگاه‌های سمینار و مجلاتی هستند که با عناوینی همچون یوگا، مدیتیشن، انرژی درمانی، رزهای موفقیت و معجزه شادی، در سطح شهرهای بزرگ در رواج و عادی شدن مفاهیم جدید معنوی نقش دارند.

اشاره به برخی از نمونه‌های این موضوع خالی از فایده نخواهد بود. برای مثال، مرکزی با عنوان «شفای آرام» در تهران فعالیت دارد که دوره‌های کارگاهی هیپنوتیزم، یوگا، مدیتیشن، تله‌پاتی، چشم سوم، انرژی درمانی، هاله‌بینی و... برگزار می‌کند. مؤسسه «مهرورزان پویای ایرانیان»، تورهای بزرگ خنده برگزار

می‌کند. در بخشی از تبلیغ این تورها می‌خوانیم: آموزش زیستن در اکنون جاودانه و لذت بردن از لحظات، اجرای خنده‌های دسته‌جمعی، مدیتیشن ساحلی و... در صفحه عارفانه مجله «راز موفقیت» می‌خوانیم: «خنده نقطه اوج رشد انسان است. از طریق خنده است که انسان به خدا نزدیک می‌شود؛ زیرا فقط به وسیله بالاترین صفت انسانی است که می‌توان به نهایت دست یافت. خنده مانند پلی بین انسان و خداوند است.» در فیلم راز که در ایران با استقبال مواجه شده و حتی چند نوبت از رسانه ملی نیز پخش گردیده، دو لوگ‌هایی از این دست قابل توجه است: «وقتی فهمیدم هدف اولیه از خلقت من، خوشحال بودن و تجربه لذت در دنیا است، شروع به انجام کارهایی کردم که برایم لذت‌بخش به همراه داشت.» در آگهی سمینارهای بزرگی تحت عنوان «راز آمدن به چگانه با استفاده از رازهای جهان هستی در کار و زندگی موفق شویم؟ چگونه ثروت، پول، نام و معنوی را با کشف رازها به دست آوریم؟» مؤسسه دیگری با عنوان «رازهای پرواز» در آگهی خود، بر جزوات خود آموزش‌انرژی اذکار و اساماء الهیه، رانرژی کیهانی و فنگ‌شویی و... اشاره دارد. تأکید پایانی این آگهی نیز درخوردن است که «هر گروه یا فرد یا وب‌سایت یا وبلاگی که جزوات این مؤسسه را بفروشد، علاوه بر انجام فعل حرام، در پیشگاه خداوند مسئول است» (حمیدیه، ۱۳۹۱: ۲۲۱-۲۱۱).

بی‌گمان میان تجربه حال خوبی که در این انگاره‌ها و الگوها معرفی می‌شود با بهجت و فرح و انبساط عارفانه‌ای که در ادب بزرگ آسمانی از آن سخن به میان آورده می‌شود، تفاوت زیادی وجود دارد؛ هر چند سبب‌هایی نیز یافتنی است؛ اما چه اتفاقی رخ داده و این مورد اقبال واقع‌مدان شانه چیست؟ چه علل یا دلایلی را برای این گرایش می‌توان برشمرد و چه اثر ملی زمینه‌ساز این گرایش شده‌اند؟ این کنشگران چه فرهنگی را نمایندگی می‌کنند و راه به کجا خواهند برد؟ آیا می‌توان از شکل‌گیری خرده‌فرهنگ جدیدی در جامعه ایرانی سخن گفت؟

به نظر می‌رسد چه به فرهنگ به عنوان یک عنصر ذهنی مضمحل در درون زندگی اجتماعی بنگریم یا به عنوان یک محصول یا تولید اجتماعی عینی و مشخص که از خلال کنش متقابل اجتماعی آفریده می‌شود، ما با نوعی تحول یا تغییر فرهنگی حداقل در بخش قابل توجهی از جامعه ایرانی مواجهیم؛ ایرانیانی که مفاهیمی چون انرژی مثبت افراد، ارتعاشات افکار منفی، شعور کائنات، چاکرا، کارما و نیروی حال به تدریج در تاروپود زندگی روزمره‌شان نفوذ کرده و به کارگیری انواع تکنیک‌های ذهنی - روحی - بدنی به عنوان فعالیتی روزمره بدل شده است. به نظر می‌رسد این تغییر در فرهنگ ایرانیان مبتنی بر باوری نوظهور برای جست‌وجوی معنویتی فرادینی در فرهنگ جهانی است؛ معنوی که آنها از دایره دستورها و احکام دینی خارج است، اهداف و آرمان‌هایی در سبب رهنمای زندگی نیستند؛ معنویتی که بیشتر به کار زندگی دنیایی می‌ماند و در دل به حق و رستگاری در حیات اخروی. اصول و قواعد علم را به رسمیت نمی‌شناسد و پا به عرصه فراعلم می‌گذارد. دیگر نه تمامیت دین‌های سابق بر آن اعتبار دارد و نه رعایت اصول و قواعدی که در علم برای ارزیابی صحت و اعتبار یافته‌های انسانی ملاک است. حتی عدم تأیید علمی نیز سبب تلقی آن به مثابه امری کاذب و دروغین نمی‌شود؛ چراکه مدعی رمزگشایی از رازهای سربسته مهری است که نه تنها در زمانی کوتاه و به سهولت افراد را به خواسته‌هایشان می‌رساند، در دسترس همگان بوده و بدون هیچ پیش‌شرطی قابل آزمون است؛ لذا احساس رنج و بی‌ای جدیدی را همراه با هیجان و شعف بسیار برای مخاطب به همراه داده است.

تاکنون دیدگاه‌های مختلفی در باب چیستی و چرایی معنویت‌گرایی جدید در جهان مطرح شده است: برخی، از علاقه‌ای جدید در ارتباط با معنویت نسبت به حقیقت روح و تأثیرات شفا دهنده آن بر زندگی، سلامت، اجتماع و خوشبختی سخن می‌گویند (Tracy, 2004). دیگری بر دل‌تنگی برای دوران کهن و استفاده از عناصری از سنت‌های آن دوران در این نوع معنویت‌گرایی

تأکید دارند؛ چراکه گاه عناصری از سنت‌های دینی کهن که به روش‌های غیرسنتی تفسیرپذیر هستند، در آن‌ها احیا می‌شود و این جریان را مجموعه‌ای از روان‌شناسی، درمان‌شناسی، جادو و علم اسرار کهن می‌دانند که به نیاز مصرفی فرد پاسخ می‌دهد (Luckman, 1996).

پژوهشگرانی دیگر معنویت‌گرایی جدید را بخشی از منطق فرهنگی سرمایه‌داری متأخر می‌دانند؛ منطقی که جیمسون آن را تحلیل و ادعا کرد که سه دوره در گسترش سرمایه‌داری وجود دارد: اول، سرمایه‌داری بازار که مشخصه آن رشد سرمایه‌داری صنعتی در بازارهای بزرگ ملی از سال ۱۷۰۰ تا ۱۸۵۰ میلادی بوده است؛ دوم، سرمایه‌داری انحصاری در عصر امپریالیسم که با دوره گسترش ارزش‌های بین‌المللی توسط دولت‌های ملی اروپایی، بهره‌برداری از مواد اولیه و نیروی کار ارزان از سرزمین‌های استعماری خود هم‌زمان است؛ سوم، (از دهه ۶۰ میلادی) مرحله سرمایه‌داری متأخر که مربوط به شرکت‌های چندملیتی با بازارهای جهانی و صرف‌زیاد و ایجاد فضای جهانی سرمایه‌های چندملیتی می‌شود. در تحلیل از فرهنگ در مرحله سرمایه‌داری متأخر، جیمسون استدلال می‌کند که قبلاً فرهنگ مدرنیسم می‌توانست استانداردها یا تفاوت‌هایی چون فرهنگ والا و فرهنگ پست را برجسته سازد؛ در حالی که فرهنگ پست مدرنیسم، که یک علامت فرهنگی از مرحله متأخر سرمایه‌داری است، کاملاً کالایی شده و تمایل دارد بر حساسیتی که لذت‌های فوری می‌دهد و تولید پول می‌کند، در نظر گرفته شود (Poussin, 2005: 151).

برخی با تمرکز بر تمرینات روحی - ذهنی - بدنی پاسخ در این نوع معنویت‌گرایی، آن را ترکیبی از روان‌شناسی غربی و تکنیک‌های شرقی‌های معنوی شرقی دانسته و به همین دلیل است که گاه با تأکید بر بعد شرقی از آن‌ها با عنوان شرقی شدن غرب (Campbell, 2007) یاد می‌کنند و گاه با تأکید بر بعد غربی از امپریالیسم معنوی (Hanegraaff, 1996) سخن می‌گویند.

1. Easternization of West.

2. Spiritual Imperialism.

دیگرانی آن را دنباله «جنبش عصر جدید» فرض می‌کنند؛ جنبشی خودآگاه در قرن نوزدهم که پیام آن امید به دگرگونی همه‌جانبه برای شروع دوران جدیدی در حیات بشر بود؛ لیکن بعدها با هویداشدن بیشتر عدم موفقیت‌های دنیای مدرن در تحقق اهداف انسانی، به دگرگونی در ابعاد درونی و شخصی اکتفا کرد و به تدریج از یک سو به امور غیبی تمایل پیدا کرد که ریشه تاریخی در سنت‌های رمزی و جادوگری داشت و از دیگر سو متوجه تمرینات روح، بدن و ذهن شد. اگرچه هنوز هم کاربرد اصطلاح «عصر جدید» به معنای خاص اولیه آن و هم در معنای عام آن که جنبشی پیچیده متشکل از عناصری مانند درمان و علم‌گرایی است، ادامه دارد؛ اما اکثر نویسندگان و محققان در آثار اخیر خود ترجیح می‌دهند برای اشاره به این جریان وسیع‌تر اصطلاحات جدیدتری استفاده کنند؛ برای مثال علاوه بر معنویت‌گرایی جدید، «عنوان برگزینید و بیامیزید»^۱ را برای اشاره به این پدیده به کار می‌برند و «معنویت شخصی»^۲ یا «معنویت زندگی»^۳ را پیشنهاد می‌کند (Hudson, 2002: 361).

پژوهشگران دیگری پیام اصالت جنبش عصر جدید را این می‌دانند که «زندگی شما از کار افتاده است».^۴ این پیام اشاره به ویژگی‌ای از عصر مدرن دارد و آن اینکه آدمی بیش از اندازه با انتظارات و نیازهای بیرونی یکی شده است. توصیه جنبش عصر جدید برای پیداکردن «خود» متن خود واقعی این است که انسان‌ها با خلاص کردن خود از محدودیت‌های اجتماعی و کشف حقیقت درونی و اصیل، فردیت بیشتری پیدا کنند. با این کار می‌توانند به خدای درونی و نفس برتر خود دست پیدا کنند (Vincent Woodhead, 2009: 326).

انتخاب کاراترین و راهگشاترین دیدگاه‌ها در توضیح چیستی «پروایی

1. Pike mix.

2. Self-spirituality.

3. Spirituality of life.

4. Your life is out of work.

گرایش به انگاره‌ها و الگوهای معنوی جدید در ایران، در گرو تدقیق هر چه بیشتر ویژگی‌های این گرایش و دلایلی است که گروندگان برای کنش خود اذعان می‌دارند و این پژوهش با بهره‌گیری توأمان از روش‌های تجربی کیفی و کمی تلاش در نیل به آن دارد.

www.ketab.ir